

Arbetsrätten

med en borgerlig regering

– en rapport från LO-TCO Rättsskydd

© Landsorganisationen i Sverige 2010

Grafisk form: LO

Original: LOs kommunikationsenhet

Tryck: LO-Tryckeriet, Stockholm 2010

ISBN 978-91-566-2632-6

LO 10.06 100

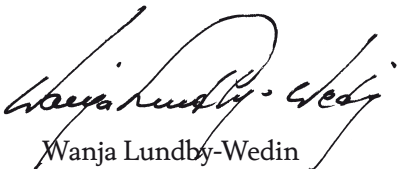
Förord

Arbetsrätten handlar om makt. Lagar och regler ska skapa en rimlig balans mellan arbetsgivarna och de anställda. De utgör ett skydd för arbetstagarna, då det slås fast att arbetsgivaren inte ensam kan bestämma allt. Det är därför som arbetsrätten är så kontroversiell.

Det kan låta modernt att kräva individuella lösningar och flexibilitet, att driva krav om avreglering och att vilja ta bort regler i arbetsrättslagstiftningen. De som förespråkar sådana förändringar strävar efter att förskjuta balansen på arbetsmarknaden. I praktiken innebär det mer makt till arbetsgivaren att bestämma och mindre inflytande för den som är anställd.

För att bringa klarhet i vad de fyra borgerliga partierna vill göra med arbetsrätten har LO bett Dan Holke, chefsjurist på LO-TCO Rättskydd, att beskriva fakta och konsekvenser av den borgerliga regeringens politik. Han redovisar i denna skrift dels flera förändringar som redan genomförts, dels de förslag som finns i de borgerliga partiernas program och beslut på partistämmor.

Resultatet är en dystert läsning. Det är uppenbart att ambitionen är att avveckla, inte utveckla arbetsrätten. Arbetsrätten är en fråga om maktbalansen på arbetsmarknaden. Därför är arbetsrätten en mycket viktig valfråga.

Wanja Lundby-Wedin
LOs ordförande

Vad vill de borgerliga partierna med arbetsrätten?

Få områden är så politiskt kontroversiella som arbetsrätten. Syftet med de arbetsrättsliga reglerna är att skydda arbetstagarna, men reglerna ska också skapa en rimlig balans mellan arbetsgivarnas och de anställdas berättigade intressen. Om det saknas arbetsrättslig lagstiftning och kollektivavtal som reglerar en fråga, är det normalt arbetsgivaren som i kraft av sin företags- och arbetsledningsrätt bestämmer allt på arbetsplatsen. Tar man bort en viss regel i lagstiftningen innebär det alltså inte att det skapas balans mellan arbetsgivare och anställda, utan att arbetsgivaren bestämmer själv.

I Sverige är det vanligt att det finns lagregler som reglerar olika frågor men att dessa kan ersättas av regler i kollektivavtal om facket och arbetsgivaren kommer överens. Det är ett bra sätt att skapa en rimlig balans mellan parterna, eftersom det bara blir ett avtal om båda parter tycker att avtalslösningen är bättre än lagen. Då finns det goda förutsättningar att hitta balanserade och branschanpassade kollektivavtal. Men om man tar bort lagstiftningen, och utgångsläget alltså är att arbetsgivaren bestämmer allt själv, blir det mycket svårt att få till stånd balanserade avtalslösningar utan stora arbetsmarknadskonflikter, dvs strejker.

När något parti vill "avreglera" och ta bort regler i den arbetsrättsliga lagstiftningen ska man alltid ha i minnet att det innebär att det partiet anser att arbetsgivaren ska bestämma själv, utan att de anställda ska ha något inflytande över frågan.

De borgerliga partierna och arbetsrätten

Traditionellt har de borgerliga partier som nu är i regeringsställning alltid bedrivit en annan politik när det gäller arbetsrätten än facket och socialdemokraterna och vänsterpartiet. De viktigaste arbetsrättsliga lagarna genomfördes under ganska stor politisk enighet under 1970-talet. Men de borgerliga partierna har därefter ofta ifrågasatt dessa regler och motionerat om att de ska ändras så att löntagarna får en svagare ställning. När det gäller anställningsskyddslagen har de också lyckats försvaga lagen så att det numera är mycket lätt att kringgå anställningsskyddet, vilket framgår nedan.

Numera säger dock samtliga partier att de slår vakt om den svenska arbetsmarknadsmodellen. Den kännetecknas av starka organisationer på arbetsmarknaden och av att löner och anställningsvillkor bestäms i kollektivavtal. Modellen tycker man alltså numera är bra, men i olika omfattning menar de borgerliga partierna att löntagarna är för starka och att arbetsgivarna har för lite att säga till om. De krav på förändringar som partierna drivit och driver innebär därför genomgående att arbetsgivarernas ställning ska stärkas på de anställdas bekostnad. Genom att inte löntagare får dra av sina medlemsavgifter till facket och a-kassan har regeringen sett till att det blivit dyrare att vara medlem. Det är tydligen bara arbetsgivare som ska få göra avdrag för sina avgifter. Genom att tvinga fram kraftiga höjningar av a-kasseavgiften och försämra arbetslöshetsersättningen har man verkat för att underminera löntagarnas förhandlingsposition på arbetsmarknaden.

En tydlig förändring skedde dock i samband med den förra valrörelsen 2006. Tidigare var Moderaterna det parti som drev den mest löntagarfientliga politiken. Men av de fyra partierna är det numera tvärtom Moderaterna som mest konsekvent häv-

dar att inga mer avgörande förändringar bör göras i den befintliga arbetsrättslagstiftningen och att eventuella förändringar ska ske genom förhandlingar mellan parterna. När det gäller arbetsrätten ligger numera såväl Centerpartiet, Kristdemokraterna och Folkpartiet till höger om moderaterna.

Eftersom de fyra borgerliga partierna varit i regeringsställning de senaste åren, finns det inga partimotioner i riksdagen som visar vilken politik respektive parti vill föra. Däremot har enskilda riksdagsledamöter från de borgerliga partierna lagt många riksdagsmotioner med krav på försämringar av arbetsrätten. Dessa har vi dock valt att inte redovisa eftersom de inte har fått stöd av respektive parti. Istället har vi utgått från partiernas partiprogram och beslut på partistämmor. Dessa beslut är ofta mer allmänt hållna än motioner i riksdagen men visar ändå tydligt på färdriktningen. Vi redovisar inte alla förslag på förändringar som påverkar arbetsmarknaden, utan bara de som direkt berör arbetsrätten. Därför har vi exempelvis inte tagit med de kraftiga försämringarna av arbetslöshetsförsäkringen som regeringen genomfört.

Vad har regeringen gjort sedan förra valet?

Arbetsmarknadsminister Sven Otto Littorin brukar hävda att den borgerliga regeringen inte vill och inte avser att göra några ingrepp i arbetsrätten. Men faktum är att man redan gjort flera ingrepp som försvagat löntagarnas ställning. De viktigaste förändringarna är följande.

Försvagat anställningsskydd

En av de första åtgärderna den borgerliga regeringen vidtog vara att försvaga anställningsskyddet. Den socialdemokratiska

regeringen hade före regeringsskiftet lagt fram ett förslag som innebar förändringar av möjligheten att anställa på begränsad tid. Den borgerliga regeringen tog det förslaget, strök bort det som var positivt för löntagarna, men genomförde de delar som var till fördel för arbetsgivarna och förlängde tiden för visstidsanställning kraftigt. Ändringarna syftade till att göra det ännu lättare för företagen att slippa anställa tillsvidare och att därmed inte behöva ha saklig grund för att avsluta anställningen.

Den lag som nu gäller innebär att det i praktiken inte finns något skydd alls mot att arbetsgivare använder sig av tidsbegränsade anställningar utan att ha några sakliga skäl. En arbetsgivare kan både anställa på vikariat sammanlagt 2 år under en femårsperiod och dessutom anställa på ”allmän visstid” i 2 år under samma femårsperiod. Växlar arbetsgivaren mellan dessa anställningsformer och kanske dessutom provanställer och säsongsanställer så finns det inget skydd mot missbruk av tidsbegränsade anställningar. På så sätt blir det fler och fler som inte har något anställningsskydd. En stor del av löntagarna har en mycket otrygg situation och vet inte om de har något jobb nästa vecka eller om en månad.

Efter denna ändring av anställningsskyddslagen anser EU-kommissionen att svensk lagstiftning inte ens uppfyller de minimikrav som ställs på anställningsskydd i EU-rätten. Man har därför skrivit till regeringen och sagt att man avser att stämma Sverige inför EU-domstolen om inte reglerna ändras. Men det säger regeringen att man inte tänker bry sig om.

I samma veva tog regeringen också bort de regler som innebar att personer som fyllt 45 år fick en bättre plats i turordningen när anställda sades upp pga arbetsbrist. Bakgrunden till att det fanns sådana regler var naturligtvis att det är svårare för äldre att få ett nytt jobb.

Lättare att kringgå lag och kollektivavtal

Förändringen syftade till att det skulle bli lättare för den som bara har en enda uppdragsgivare att få s k F-skattesedel. Det innebär att den som är helt beroende av en enda uppdragsgivare skatterättsligt ska kunna betraktas som egenföretagare istället för anställd. Denna förändring ska inte påverka det arbetsrättsliga arbetstagarbegreppet, men i praktiken innebär förändringen att det blir lättare för arbetsgivare att slippa arbetsrättslig lagstiftning och kollektivavtal. Det blir lättare att ställa krav på att den som annars skulle vara anställd istället uppträder som en egen företagare.

Den som bara har en uppdragsgivare är naturligtvis väldigt beroende av denna uppdragsgivare och det är därför man normalt då betraktas som anställd. Men regeringen vill underlätta att dessa personer ska betraktas som egenföretagare.

Försämrad jämställdhetslagstiftning

När Jämställdhetslagen ersattes av Diskrimineringslagen passade regeringen på att luckra upp de regler som innebär att arbetsgivare måste upprätta en plan för sitt jämställdhetsarbete och för sitt arbete mot lönediskriminering. Sådana planer skulle tidigare uppdateras årligen och upprättas hos alla arbetsgivare som hade 10 eller fler anställda. Efter ändringen räcker det att planerna upprättas var tredje år och arbetsgivare med färre än 25 anställda behöver inte upprätta några planer alls. Av erfarenhet vet vi att det förebyggande arbete som genomförs inom ramen för dessa planerade insatser är de som är effektivast för att motverka diskriminering.

Svårare att teckna avtal och förhandla med utländska arbetsgivare

I Sverige fanns tidigare regler som innebar att en arbetsgivare

som utför arbete i Sverige måste ha en representant här som kunde företräda arbetsgivaren. Regeringen har dock avskaffat det kravet och skyllde då på att EU-rätten hindrade sådana krav. Man hade dock kunnat ändra lagen så att EU-rättens krav uppfylldes om viljan funnits. Nu har man begravt frågan i en utredning. Om det inte finns någon i Sverige som facket kan förhandla med, blir det i praktiken mycket svårt att träffa kollektivavtal och att lösa eventuella tvister på arbetsplatsen.

Kraftiga inskränkningar i strejkrätten

Med anledning av EU-domstolens dom i Laval-målet ändrade regeringen under våren 2010 reglerna om när det är tillåtet att vidta fackliga stridsåtgärder för att teckna kollektivavtal med utländska företag som bedriver arbete i Sverige utan att vara fast etablerade här. En del av ändringarna var man tvungen att göra på g a domen från EU-domstolen, men i vissa avseenden gick man längre än vad EU-rätten kräver.

Nu är det inte längre tillåtet att se till att utländska arbetstagare är försäkrade när de arbetar i Sverige och om arbetsgivaren "visar" att de anställda har lön och villkor på svensk miniminivå så får facket överhuvudtaget inte vidta stridsåtgärder. Problemet är bara att utan kollektivavtal finns det ingen juridisk möjlighet att se till att de anställda verkligen har lön och anställningsvillkor på svensk nivå. Erfarenheten visar att de utländska företag som betalar riktigt låga löner ofta har förfalskade handlingar som de kan visa upp för facket och myndigheter. Eftersom de utländska arbetstagarna ofta inte vågar kräva sin rätt, innebär lagändringen att det numera inte går att se till att alla som arbetar i Sverige har en skälig lön och normala anställningsvillkor.

Partiernas krav på försämringar

Här är ett axplock från partiernas handlingsprogram för arbetsrätten. Vi har koncentrerat redovisningen till framförallt de förslag som rör anställningsskydd, rätten att vidta fackliga stridsåtgärder och kollektivavtal.

Centerpartiet

Anställningsskyddet

Partiet vill "reformera" lagen om anställningsskydd och bara behålla de regler som måste finnas kvar p g a EU-rätten. Det innebär att partiet i praktiken vill skrota anställningsskyddslagen. Det ska bara finnas kvar ett grundskydd mot godtyckliga uppsägningar av personer som har tillsvidareanställning. Hur detta grundskydd skulle se ut har man inte talat om. Man skriver att man på sikt vill avskaffa turordningsreglerna och istället ge arbetsmarknadens parter ansvaret för anställningsskyddet.

I klartext innebär det att partiet först vill ge arbetsgivarna all bestämmanderätt och sedan ska facket försöka att träffa kollektivavtal som tar tillbaka en del av den makt som partiet gett arbetsgivarna! Alla som har den minsta kunskap om arbetsmarknaden vet att det är i det närmaste hopplöst att träffa kollektivavtal som inskränker arbetsgivarnas beslutanderätt. För att få igenom sådana avtal skulle det krävas omfattande strejker som skulle lamslå landet och orsaka miljardförluster.

På kort sikt vill partiet ge arbetsgivarna möjlighet att fritt undanta fler anställda från turordningen efter eget tyckande.

Slopas anställningsskydd för ungdomar

Partiet anser att det ska införas särskilda ungdomsavtal. Det anges inte vilka som ska vara parter i ett sådant avtal men det synes innebära att arbetslösa ungdomar som ett villkor för att få anställning ska gå med på att provanställas i upp till 2 år. Det innebär att anställningsskyddet för ungdomar under 26 år tas bort under de första två åren av en ny anställning. Den som sägs upp ska dock ha rätt till ett avgångsvederlag på en månadslön efter ett års anställning och två månadslöner efter två år.

Kollektivavtalen

Partiet anser att det ska vara möjligt att i ökad utsträckning komma överens direkt mellan arbetsgivare och anställd utan att "hindras" av lagstiftning eller centrala kollektivavtal. Eftersom den arbetsrättsliga lagstiftningen och kollektivavtalen bara hindrar att man kommer överens om villkor som är sämre för arbetstagaren, innebär förslaget att man vill göra det möjligt att träffa sådana avtal, d v s avtal som är sämre för den anställde.

Därmed slår man undan benen på kollektivavtalen, vars viktigaste funktion är just att det inte ska vara möjligt att sätta press på den anställde att acceptera sämre villkor. Mot den bakgrunden är partiets påstående, att man vill att arbetsmarknadens parter ska ta ett större ansvar, bara tomma ord. Det man föreslår är helt enkelt att det ska bli frivilligt för arbetsgivaren att respektera den arbetsrättsliga lagstiftningen och kollektivavtalen. Därmed överlämnar man i praktiken all bestämmanderätt till arbetsgivaren.

Begränsa rätten att vidta fackliga stridsåtgärder

Partiets uppfattning är att "Det händer att småföretag tvingas lägga ner på grund av onödiga konflikter med facket. Därför behövs normer för vilka stridsåtgärder som är rimliga." Partiet

vill med andra ord inskränka arbetstagarnas rätt att försöka tillvara sina intressen genom att vidta fackliga stridsåtgärder. Tydligt anser man att de anställda är för starka och arbetsgivarna för svaga. Något exempel på att ett företag fått lägga ned p g a en "onödig" konflikt ges inte.

Folkpartiet

Anställningsskydd

Folkpartiet anser att arbetsmarknadens parter genom avtal bör försämra anställningsskyddet vid uppsägning p g a arbetsbrist. Men om parterna inte kommer överens om det ska lagen ändras så att det blir möjligt för alla företag, oavsett storlek, att fritt kunna göra undantag från turordningen för två personer vid uppsägning p g a arbetsbrist. Man anser vidare att om inte parterna kommer överens så bör det övervägas att ändra lagen ytterligare "En väg skulle kunna vara att öka antalet personer som får undantas från turordningsreglerna från två till fyra" Idag kan bara företag med högst 10 anställda göra undantag för två personer.

Begränsa rätten att vidta fackliga stridsåtgärder

Paritet anser att "om arbetsmarknadens parter fortsatt inte visar återhållsamhet i stridsåtgärder behöver det införas en lagstadgad proportionalitetsregel i svensk konflikträtt". Hur en sådan reglering skulle utformas bör enligt partiet utredas. Hur denna prövning skulle gå till är väldigt oklart i partiets program. Partiet skriver att "Det förekommer att facket missbrukar sin konflikträtt. Fackets agerande har i vissa fall inneburit att företagare som erbjuder bra villkor och har nöjda anställda har avslutat sin verksamhet". Det handlar alltså om att begränsa

rätten för facket att vidta stridsåtgärder när arbetsgivare vägrar att teckna kollektivavtal.

Minska fackets inflytande

Partiet anser också att fackets möjligheter att lägga veto mot att det anlitas en oseriös entreprenör eller ett oseriöst bemanningsföretag ska tas bort. Facket kan idag lägga veto om anlitaandet av entreprenören eller bemanningsföretaget kan antas leda till brott mot lag eller kollektivavtal eller på annat sätt strider mot det som är allmänt godtagat inom avtalsområdet. Som skäl för att ta bort vetot anges att det inte är en uppgift för facket hos beställaren att kontrollera om reglerna följs. Varför oseriösa företags verksamhet ska underlättas framgår inte.

Kristdemokraterna

Anställningsskydd

Partiet vill förlänga tiden för provanställning från 6 månader till 12 månader.

Partiet vill att alla företag, oavsett storlek, fritt ska få undanta två personer från turordningen vid uppsägning pga arbetsbrist. Idag kan endast företag med högst 10 anställda göra sådana undantag.

Begränsa rätten att vidta fackliga stridsåtgärder

Partiet anser att arbetstagarna och deras organisationer har en för stor makt gentemot arbetsgivarna. Rätten att vidta fackliga stridsåtgärder bör därför inskränkas på två sätt.

För det första ska möjligheten att vidta sympatiåtgärder, det vill säga att stödja någon annans krav, begränsas till "den sektor som den av arbetsmarknadens parter som utför sympatiåtgär-

den är verksam inom”.

För det andra vill man införa ett krav på proportionalitet för stridsåtgärder. Hur denna prövning närmare ska gå till anges inte men tanken är att en domstol mer fritt ska kunna pröva om stridsåtgärden ska anses tillåten. Vad det är som ska vara proportionellt i förhållande till vad är högst oklart, men syftet är att begränsa arbetstagarnas möjligheter att tillvarata sina intressen.

Moderaterna

Partiet säger sig inte vilja göra några stora förändringar av arbetsrätten men vill nu ”överväga” och ”pröva möjligheten” att försvaga anställningsskyddslagen på två punkter.

Partiet vill ”överväga” att förlänga den lagstadgade tiden för provanställning från dagens högst 6 månader till 12 månader. Syftet är att göra det ”mer attraktivt för arbetsgivare att använda denna anställningsform”, d v s den mest otrygga anställningsform som finns.

Man vill också pröva möjligheten att ”slopa småföretagares ansvar att betala lön till en arbetstagare under tiden giltigheten av en uppsägning prövas i domstol”. Den anställde ska istället hänvisas till a-kassan. Syftet sägs vara att minska arbetsgivarens risk vid anställning genom att minska kostnaderna för uppsägningar.

Förslaget kan behöva en kommentar. Om en arbetstagare idag anser sig ha blivit felaktigt uppsagd p g a personliga skäl och det blir en tvist om giltigheten av uppsägningen, består anställningen till dess tvisten har avgjorts. Men den anställde har bara rätt till lön om denne är villig att utföra arbete åt arbetsgivaren. Moderaternas förslag verkar innebära att den an-

ställdes inte ska utföra något arbete under tvisten utan uppbära a-kassa. Då tvingas arbetsgivaren anställa någon annan som ska göra jobbet. Om den anställde sedan vinner tvisten i domstol kan småföretagaren stå med en löneskuld på några hundratusen till den uppsagde arbetstagaren som inte utfört något arbete. På vilket sätt en sådan ordning skulle vara bra för småföretagare är lite svårt att förstå.

Slutsatser

De arbetsrättsliga reglerna har försämrats på flera punkter sedan den borgerliga regeringen tillträdde. Anställningsskyddslagen uppfyller numera inte ens miniminivån inom EU. Men de allvarligaste försämringarna för löntagarna under de senaste åren ligger inte inom arbetsrätten utan gäller försämringarna av a-kassan och sjukförsäkringen. Genom dessa förändringar påverkas arbetsmarknaden indirekt och löntagarnas ställning försvagas.

Vad som kommer att hända med arbetsrätten om de fyra borgerliga partierna skulle vinna valet är inte möjligt att säkert säga. Centerpartiet driver mycket långtgående krav på förändringar. Deras krav innebär i praktiken att anställningsskyddet slopas och att kollektivavtalen blir verkningsslösa. Moderaterna, som tidigare sagt nej till förändringar, börjar nu svaja och vill överväga försämringar av anställningsskyddet. Folkpartiet vill försämma anställningsskyddet, inskränka möjligheten att vidta stridsåtgärder och minska facket inflytande medan Kristdemokraterna vill försvaga anställningsskyddet och begränsa rätten att vidta fackliga stridsåtgärder.

Inget av partierna säger sig vilja helt skrota anställningsskyddet även om Centerpartiets förslag får den effekten. Däremot är det tydligt att man för en politik som ställer fler och fler utan anställningsskydd. Man har underlättat för arbetsgivare att anställa på begränsad tid, vilket innebär att anställningen automatiskt upphör utan att det krävs någon saklig grund. Ett steg i samma riktning är att förlänga tiden för provanställningar, ett krav som nu även Moderaterna ställt sig bakom. Man försöker skapa en bild av att man slår vakt om anställnings-

skyddet samtidigt som fler och fler ställs utanför skyddet. En provanställning är den mest otrygga anställning man kan ha. En sådan kan arbetsgivaren avsluta när som helst utan att behöva ange något som helst skäl.

Med en fortsatt borgerlig regering blir arbetsrätten en förhandlingsfråga. Arbetsrätten blir en bricka i spelet mellan partierna. Det är inte möjligt att säga hur ett sådant spel kommer att sluta. Några förbättringar för löntagarna är inte att vänta. För Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna gäller för sina krav kommer anställningsskyddet att försvagas och rätten att vidta stridsåtgärder att inskränkas. Att tiden för provanställningar förlängs och att en arbetstagare som sägs upp kommer att få en försämrad ställning verkar mycket sannolikt.

Det är ingen tvekan om att en fortsatt borgerlig regering innebär en stor risk för att de arbetsrättsliga reglerna kommer att försämrats ytterligare ur löntagarnas perspektiv.

Dan Holke
Chefsjurist LO-TCO Rättsskydd

Källförteckning

http://www.centerpartiet.se/Documents/stammohandlingar/2009/Snabbprotokoll_Omrade2_Partistamman2009.pdf

En modern svensk modell – 10 steg till fler och bättre jobb,
utgiven av Centerpartiet

En moderniserad svensk arbetsmarknadsmodell,
Arbetsmarknadspolitiskt program antaget vid Folkpartiets
landsmöte 2009

Kristdemokraterna Fakta arbetsmarknad på
<http://www.kristdemokraterna.se/VarPolitik/Politikomraden/ForetagOchArbete>

Trygga den svenska modellen på
http://www.moderat.se/web/Moderaterna_om_den_svenska_modellen.aspx

Vill du veta mer?
Gå in på www.lo.se